

Szelestei N. László

Adatok Pázmány Péter prédikációinak 17. századi használatához, I.

(Kuzmics Péter győri kanonok Szent György-napi prédikációja)

Megjelenési helye:

Pázmány nyomában – Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére,
szerk. Ajkay Alinka, Bajáki Rita, Vác, Mondat, 2013, 385–394.

Az utóbbi évtizedben örvendetesen sokan kutatjuk régi prédikációinkat, azok retorikáját. Jelentős eredmények születtek a prédikációra való felkészülés, a források kutatása terén is, többnyire nyomtatott beszédek összehasonlító tanulmányozása alapján.¹ A kéziratos prédikációvázlatok tanulmányozása a készülés folyamatának különféle fázisaira vet fényt. A prédikáló papok gyakran excerpálták, jegyzetelték Pázmány beszédeit.²

A Győri Egyházmegyei Levéltárban őrzött kánoni látogatások kéziratainak bekötéséhez a máig Győrött őrzött ún. Zalka-antifonáléból származó kódexleveleket is használtak. A köteteket több 1670-es évekből származó kézirat (főleg missilisek) összeragasztásával erősítették meg.³ Az előkerült töltelékek között gyakoriak a Kuzmics Péter győri kanonoknak címzett levelek. Van köztük két, eredetileg negyedrétt hajtott levél, amelyen egy Szent György napjára készített prédikáció-fogalmazványt olvashatunk.⁴ A kötésbe került, Kuzmicsnak címzett levelek némelyikének beíratlan részeire (másodlagos felhasználásként) e fogalmazvány írásával azonos kéz, bizonyára Kuzmics Péter kanonok írt jegyzeteket.

Kuzmics Péter (1640 k.–1686) győri egyházmegyésként a Pázmány Péter által 1623-ban alapított bécsi Pázmáneumban tanult (1661–1666).⁵ 1666. április 3-án szentelték pappá. 1668-ban öttevényi plébánosként szerzett teológiai baccalaurusi fokozatot. 1671 tavaszán Széchenyi György érsek Kőszegen az evangélikusok elűzése után a Szent Jakab templom

---

¹ Összegző munka: MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak – Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, Szigetmonostor, WZ Könyvek, 2010 (A források tükrében).

² SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században – Csíksomlyói kéziratos prédikációk*, Piliscsaba, PPKE BTK, 2003 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4), 17, 29

³ *Canonica visitatio*, 11. kötet, 1674. (per Franciscum Kasza); 13. kötet, 1680. (per Petrum Kuzmics) et 1685. (per Michaelem Dvornikovics). A kötetek pergamen borítói az ún. Zalka-antiphonaléból származnak (Antiphonale Varadiense ill. Graduale Varadiense). Leírásuk az előkerült tömítőanyag felsorolásával meg fog jelenni a *Fragmenta codicum* c. sorozatban. Köszönöm Lauf Juditnak, a Fragmenta Codicum kutatócsoport munkatársának, hogy a töredékekre felhívta figyelmemet.

⁴ Az őrző kötet: *Canonica visitatio*, 11. kötet, 1674. A szétáztatott kötésből magyar és latin nyelvű, az 1670-es évekből származó iratok részben Kuzmics Péternek írt latin és magyar nyelvű levelek.

⁵ FAZEKAS István, *A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói (1623–1918)*, Budapest, ELTE Levéltár, 2003 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 8), 92: „Petrus Franciscus Cziklyniensis Croata”, az eddigi életrajzi adatok összefoglalásával. A győri egyházmegye kispapjainak bécsi tanulmányairól: FAZEKAS István, *A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784)* = A bécsi Pázmáneum, szerk. ZOMBORI István, Budapest, METEM, 2002, 34.

plébánosának nevezte ki, mivel a szükséges magyar, német és horvát nyelvet is jól beszélte.⁶ A tisztséget 1675-ig viselte, ekkor a plébánia a jezsuiták kezébe került.⁷ 1672-től győri kano-
nok,⁸ a levelek címzése szerint 1675-ben komáromi főesperes, 1676-tól soproni plébános, 1680-ban soproni főesperesként végzett kánoni látogatást. 1684-ben lett veszprémi nagypré-
post és tihanyi apát. 1685. április 15-én választott scardonai püspökké nevezte ki az uralkodó. 1686-ban halt meg. Irodalmi tevékenységéről eddig nem volt adatunk, mindössze annyit tud-
tunk, hogy Kőszegen magyarul is prédikált. Hogy a most közölt győri beszéddel melyik év-
ben növelte a győri katonaság öntudatát, nem tudjuk.

A prédikáció-fogalmazvány forrásául Pázmány Péter Szent Márton püspök napjára ki-
adott, *A keresztyén vitézek kötelességéről* című prédikációja szolgált. Az előkerült kézirattal
jól illusztrálható Pázmány Péter prédikációinak egyik felhasználási módja, amit maga Páz-
mány is ajánlott: „A prédikátorok-eleibe pedig, minden keresztyén jószágokról, minden go-
nosz vétkekről, minden rendek és állapotok kötelességéről annyi tanításokat es intéseket ad-
tam, hogy, ha amit egy helyen mondtam, azt okossan más Vasárnap elő-hozzák, sok új pré-
dikációkat csinálhatnak.”⁹

Az 1670-es években élénk hitélet folyt Győrött. A ferenceseknél a 17. században
harmadrend, a kordás és a rózsafüzér társulat működött. A jezsuita gimnázium tanulóinak
létszáma 1676-ban 798 fő volt. A jezsuita atyák külön Mária-kongregációt szerveztek a tanu-
ló ifjúság, a német és a magyar ajkú végvári katonák számára, utóbbiak tagjai közé felvéve
városi polgárokat és környékbeli nemeseket. 1686-ig a társulatokban a végvári katonákat
mindig külön megemlézték. A magyar ajkúak Magyarok Nagyasszonya Társulata 1634-től
működött. A kongregáció regulája leírja, hogy ünnepeken délelőtt a székesegyházban közö-
sen hallgattak prédikációt, gyakran a püspök volt a szónok. Talán egy ilyen alkalomra, Szent
György vitéz ünnepére készült prédikációfogalmazvány került kezünkbe.

Győri szónokunk a mintául vett Pázmány-prédikáció elejét és végét használta fel na-
gyobb mértékben. Többször eltért a Pázmány-szöveg lineáris rendjétől.¹⁰ Gyakorlott szónok
lehetett, ezt tanúsítják átalakításai: személyváltásai, elhagyásai és hozzátoldásai. Szövegköz-

⁶ *Historia Domus Ginsiensis, seu Keüszceög Societatis Jesu*, másolat a budapesti Egyetemi Könyvtár Kaprinai-
gyűjteményében (A 41, 290–304); F. MENTÉNYI Klára, *Néhány újabb adat Kőszeg város topográfiájához (Pa-
rókiák – iskolák – plébániák)*, Vasi Szemle, 1987, 527–542.

⁷ Vö. CHERNEL Kálmán, *Kőszeg sz. kir. város jelene és multja, I–II*, Szombathely, 1877–1878, I/106, II/101.
Kőszegi plébánosságakor az iratok mindig kanonokként említik. Kuzmics Kőszegen a ferenceseket szerette
volna letelepíteni. (II/104–105).

⁸ SZÁVAY Gyula, *Győr – Monográfia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével* c. munkájának kano-
nok-névsora (Győr, 1896, 197.) szerint Kuzmics 1676-ban lett kanonok.

⁹ *Pázmány Péter összes munkái – Prédikációk, I–II*, sajtó alá rend. KARNYURSZKY György, Budapest,
1903–1905, (Pázmány Péter összes munkái, VI–VII. kötet), I/XXII.

¹⁰ A Pázmány-kiadásra a bal margón utaló lapszámok ezt jól érzékeltetik.

lésünkben a dőlt betűs részekben állóval írt részletek is betoldások. Az elhagyásokat nem tudtuk érzékeltetni. Például teljesen elhagyta az Aquinói Szent Tamás alapján tárgyalt igaz hadakozásról szóló részt,¹¹ ám a propositio után röviden más példákkal szolt erről a témáról is. (Például: az amor anagrammája az armo!) Fogalmazványában Pázmány szövegén feltehetően nem mindig tudatosan változtatott, hiszen a memóriában rögzült panelek, szónoki gyakorlatból származó fordulatok, egy-egy előzőleg memoriter elmondott prédikáció részletei megszüntethették a Pázmány-prédikációval való szószerinti egyezést. Az alábbi esetben nyilvánvaló a mintakövetés, de hogy az eltérés tudatos választás, elszakadni akarás vagy az említett panelek húzó ereje, ezen egyetlen beszéd alapján szinte lehetetlen megítélni. Mindenesetre: ahol Pázmány abbahagyja Szent Lukács szövegét, ott Kuzmics folytatja, magyarul is, latinul is megadja a feltett kérdésre az evangéliumban olvasható választ. Pázmány hosszú betoldását teljes egészében elhagyja, amikor azonban Pázmány Szent Lukács szövegéhez visszatér egy szabad magyar fordítással, ismét követi őt.

Pázmány, Karnyurszky-kiadás, II/682.

Mikor minden rendek *Keresztelő János*hoz men-
vén, üdvösséges tanítást vettek tőlle: *hosszá járulának*
a vitézek-is, kérdvén tőlle: Quid faciemus et nos? Mi
tehát mit mivellyünk? Nem felelé azt nékik...

Uo., 690.

Másikkal tartozik a vitézlő ember a szegény
kösségnek, hogy azt ne verje, ne foszsa, ne
pusztítsa, hanem keresztelő János parancsolattya-
szerént fizetését kölse és azzal éllyen. Ha megszűkül,
kövesse Szent Dávidot, *ki nem ragadozott, hanem*
Achimélech-től kéreméssel nyert kenyeret. A Nábál
juhait sem lopatta, hanem kéremés-szerént, jó akarat-
ból kívánt segítséget szükségében. Marcus Scaurus
írja...

Győri prédikációvázlat, p.4.

Azt olvasom szent Lukács Evangelistától, hogy
minek-utánna egykor minden rendbéli emberek
keresztelő szent Janoshoz járulván azt *kérették volna*
tőlle mitt cselekedgyenek? <ismet> *kérdék ötet a vitézek*
is Quid faciemus et nos? Mitt cselekedgyünk mijs?
Illyen valaszszok és instructioiok lön keresztelő sz:
Janostúl. Neminem concutiat is neque calumniam
faciat is; et contenti estote stipendiis vestris az az ti
Vitézek ugymond a szegény kösséget ne bancsátok,
ne verietek, tagollyatok, ne foszszatok és
pusztítsátok, hanem fizetéseket kölcsétek és avval
éllyetek. Ha meg szűkültek, szent *David* király
peldáiát kövessétek *ki nem ragadozott, hanem Archi-*
Mélechtől kéreméssel nyért kenyeret. A Nábál iuhait
sem lopatta, hanem kéremés szerént, jo Akaratból
kivánt segítséget szükségében.

Mely szép dolgot *Marcus Scaurus* írja, [...]

A mintakövetéssel készült prédikációk esetében változtatásokat figyelhetünk meg bibliai idézetek elhagyásánál vagy beírásánál, közhelygyűjtemények terjesztette gyakori fordulatoknál. A latin idézetek leírása után a nyelvet jól ismerő és azt tolmácsoló szónok már nem nézte forrását, hanem saját szavaival adta vissza annak magyar megfelelőjét.¹² Nem kell e változások mögött mindig tudatos szerkesztői tevékenységet feltételeznünk. A sok memoriter még azt is lehetővé tette, hogy latin változat kerüljön be utólag a szövegbe.

¹¹ KARNYURSZKY György kiadása, (9. j.), II/685–687.

¹² A Pázmány-beszéd Lucanus-idézete például mindhárom prédikációban szerepel, latinul, az idézet első része magyarul is. *Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur. Venalesque manus, ibi fas, ubi maxima merces.* Pázmánynál: Nem találtatik a tábori emberekben jóság és tekéletesség. Győri szónokunknál: Nem találtatik az hadakozó és tábori emberekben jóság, tekéletesség és isteni félelem. Illyésnél: Sem hitek, sem kegyességek a tábori férfiaknak.

Szónokunk Pázmány propositio utáni mondataival indítja beszédét (a harmadik személyt többes szám első személybe helyezve), majd a Genesis paradicsomi állapot-leírásához Pázmánynál nem szereplő, de prédikációkban gyakran előkerülő Szent Ágoston-citátumot¹³ told be latinul és magyarul.

Itt-ott konkretizálja, személyessé teszi mintáját. A témakijelölés (propositio) előtt egy pontosan kiolvasni nem tudott mondatban a szónok Szent György képének megtekintését említi, ez vonatkozhat a Magyarok Nagyasszonya Társulat tagjainak holnapi patrónusként kiosztott metszetre,¹⁴ vagy utalhat Körmöcbányán a 17. században vert érmére, amely a harcoló katonák számára készült, s egyik oldalán a sárkányölő Szent György képe állt: SANCTUS GEORGIUS EQUITUM PATRONUS körirattal.¹⁵ De lehetséges, hogy a Társulat tagjainak zarándoklataira is elvitt Szent György szoborról van szó.¹⁶ E látványelem tanúja annak a másutt is gyakori kép-látvány-szó egybefűzésnek, amellyel a prédikáló pap témáját közelebb hozta hallgatóságához. A beszéd befejezése Pázmánynál is előkerülő gondolat: „Harmadszor: magárúl el ne feledkezzék a hadakozó vitéz”. Kéziratunk itt szintén kivonatolta és kiegészítette Pázmányt, a pap nélkül maradt vitéz bánatimája még Pázmány szövegét idézi, majd Pázmánynál nem szereplő bibliai idézeteket (Iz 37,16–17; Thren 5,1–3,9; 2Krón 14,10) épített egybe ájtatos könyörgéssé, mintegy csatára készítette fel hallgatóit, aztán ismét Pázmányra támaszkodva fejezte be beszédét.

Propositójában Győr végvár szerepéről szólt, Győr és a György név közt vont párhuzamot. Pázmány Péter a „vitézségben szentségre jutott” Szent Márton napján szólt *A keresztyén vitézek köteletségéről*. Ennek győri szónokunk valamivel több, mint egynegyedét szó szerint, vagy kissé átstilizálva építette be „*A hadakozó ember dicsíretiről*” Szent György katonavértanú ünnepén mondott szónoklatába. A prédikálás helyszínét és alkalmát figyelembe vette. A szentek közé emelt „vitézek” Pázmánynál: Mauritius, Szent György, Achatius, Alexander, Flórián, Anastasius, Gallicanus, Marcellus Nicostrates és egész légiók; a Győrött elmondott beszédben sorrendváltzás és kiegészülés történik: „a mi dücsőséges Szent Györgyünk”, Szent István és Szent László [...] kerályink. Ugyanitt a korra jellemző propugnaculum toposzt

¹³ *De civitate Dei*, 14, 25. (A margón tévesen adja meg az idézet lelőhelyét: „Aug. lib. 6. Genesi ad litteram cap. 25.” A felkészülés során (később erről részletesen lesz még szó) a szövegfoszlányok közt szerepel a bibliai hely, mellélírva: „Valebit pro Exordio”.

¹⁴ Vö. SZELESTEI N. László, *A győri Magyarok Nagyasszonya Társulat a 17. században* (sajtó alatt).

¹⁵ Vö. BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium, I*, Budapest, Szent István Társulat, 1977, 303.

¹⁶ A társulat 1679-ben a járvány megszüntével újra megtartotta a szokásos zarándoklatokat, ezek egyikén Szent György szobrát is magukkal vitték. „Altera [processio] fuit in Leben, in Festo Sancti Jacobi, eduxit Pater Petrus Giödi, cum feretris tribus Sancto Stephano Rege, Sancto Georgio et Sancto Emerico, gratiose ornatis.” *Historia et acta Sodalitatis Dominorum Ungarorum sub titulo B. V. Mariae Patronae Ungariae...* Kézirat, MTA Könyvtára, Kézirattár, Egyh. és Bölcs. 2r, 17. f. 22.

Győr városra alkalmazta: a végvár/„végház” vitézlő renddel felékesített, „egyik fő kapuja és bástyája az magyar koronának, sőt Imperiumnak és az egész keresztyénségnek.”

A töltelékanyagban egy eredetileg borítékként használt fólión a felirat: „Tisztelendő Kuzmicz Peter Uramhoz, Győri Nemes K[áp]talanban levő személyhez mint Patronus Uramhoz Alazatos Supplicatio”. Kuzmicz e fólióra latin és magyar bibliai és más idézeteket, fogalmazásfoszlányokat jegyzett. A kötésbe kerülés miatti sérülések, a jegyzetelés, fogalmazvány-volt miatti elnagyolt írás foszlányai:

„Mivel azért a mai dücsöséges es szent Vitéz <...> Non frustra dicit Job vita hominis militia est super terram. Immo et ipse Deus. Valebit pro Exordio. Quia primum homo primus in paradiso peccavit [...] in festo Sancti Georgii credo ideo, [...] honorandus est S. Georgius Hungaris quam alibi non celebratur ... Christus est vitis gloriosi Martyris ... 2 Tim 2. Laborat sicut bonus miles Christi. Laborasti Georgi sicut bonus miles Christi. Igitur et Mater Ecclesia, sicuti potuit immediate post nativitatem [...] Amos 3. v. 8. Leo rugiet, quis non timebit? Nincz oly fene erő mely meg nem retten, mikor az oroslany orditast hallya. Szent György ennek ereietől meg nem ejedett, sőt bat[orsa]goston ellene-állot, véllé szembe-szállot, etc.” Ugyanezen levél verzóján: „2 Paral. 14. [...] Uram mivel semmi külömbség te nallad ha kevesek által segites-e vagy sokak által: segélly meg minket mi Urunk Istenünk: mert te benned és a te nevedben lévén bizodalmunk, iöttünk a sokaság-ellen. Uram, mi Istenünk vagy te, ne vegyen erőt ellened az ember. Így imádkozot vala. – Oh Atyainknak nagy Istene, te vagy Isten menyben és a [...] kezekben vagy az erő, és oltalom [...] – Isai 37. v. 16. És imádkozék Ezekias az Urnak mondván: Seregek Ura, Israelnek Istene, ki a kerubimokon ülsz: te vagy egyedül a földnek minden orszaginak Istene, te alkotad az eget és a földet. Haitsd meg Uram füleidet és halljad: nyisd meg Uram szemeidet és lassad. Quid acciderit nobis etc. – Psal. 43. v. 3. Manus tua gentes gentes[!] disperdidit – [...] Psal 43. v. 14. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris subsanationem et derisum his, qui sunt in circuitu nostro.”¹⁷

Teljesen egyértelmű e foszlányok és a prédikációfogalmazvány összefüggése. Kuzmicz Péter lelkiismeretesen készült beszédére, átgondolta mondandóját, nemcsak Pázmány beszédét használta. A gondos felkészülés bizonyítja a prédikált témában való elmélyedést, amely az elmondás átéltségében is kifejeződhetett.

Pázmány Szent Márton napra készített prédikációjából építkezett nem sokkal később Ilyés András is. Ő a „Pázmány-prédikációt három részre osztotta és a szükséges szöveghelyeken Szent László nevével, illetve az egykori uralkodó életére vonatkozó adatokkal pótolta az eredetileg Szent Mártonra alkalmazott megfogalmazást. Így lett egy Márton-beszédből – három László-prédikáció”.¹⁸ Az első beszéd címe: *Vitézek tüköre*.¹⁹

A prédikációk Magyarországon tisztelt három jeles vitéz-szent ünnepére készültek. Szent Márton püspök magyarországi születése közismert. Szent Lászlóról, a lovagkirályról nem szükséges külön szólnunk. Szent György tiszteletének középkori virágzása után a barokk korban is megmaradt különleges magyarországi szerepe. Részben a katonaság között, de „barokk jámborságunk egyenesen a magyar szentek között tiszteli”,²⁰ liturgikus könyveinkben is

¹⁷ Egy további levélen lévő összefüggő fogalmazvány nem függ össze a Szent György napjára készített prédikációval.

¹⁸ MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak*, (1. j.), 53–63.

¹⁹ ILLYÉS András, *Megrövidített Ige*, II, Bécs, 1692, 60–80.

²⁰ BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium*, I, (14. j.), 304.

a Magyarországon tisztelt szentek közt szerepel (*Officia propria sanctorum Patronorum Regni Hungariae*, ápr. 24.).

A harcoló „szent életű jámborokat” tükörnek nevezi mindhárom szónok (a győri beszédben tükör és példa); a hadakozók számára tükörül adatott Szent Márton (Pázmánynál) és Szent László (Illyésnél), a győri beszédben „az árvák és özvegyek oltalmáért vérekké kereskedő erős férfiaknak a vitéz kenyeret evő több sok szentek között például adta főképpen a magyar vitézeknek a mai dicsőséges Szent György vitézt”.²¹

A három vitéz-szent életéről csak néhány adat szerepel ezekben a prédikációkban. Leginkább Illyésnél vannak konkrétumok Szent László királyról. Szent Mártonról nagyon keveset tudhatott meg a Pázmány-prédikáció hallgatója, olvasója, Szent Györgyről a győri hallgatóság még annyit sem. A közismert szentek az aktuális mondanivaló, erkölcsi magatartás hordozói. A három cím is tükrözi ezt: „*A keresztyén vitézek köteletségéről*” (Pázmány); „*A hadakozó ember dicséretéről*” (Kuzmics Péter); *Vitézek tüköre* (Illyés első Szent László napra írt beszédének címe).

---

²¹ A szövegegyezés eltérése a végén Pázmánynál: „... tükörül adta, főképpen a magyar vitézeknek, hazánkban Sabariában született Szent Mártont”, Illyésnél: „... vitéz kenyeret evő embereknek tükörül adta Szent Lászlót, Magyarország dicsőséges királyát”.

KUZMICS Péter, *A hadakozó ember dicsíretirő*²²

[p.1.]

†
Jesus, Maria, Joseph.

Si manseritis in me, et uerba mea in uobis manserint, [quod]cunque uolueritis petetis, et fiet uobis. Joan. 15.

Ha én bennem maradtok, és az én igéim tibennetek, valamit akartok, kérietek; és meg léssen néktek.

681

Ha abban az artatlanságban, abban az szentségben maradtot uo[lna az ember], melyben Istentől teremtetet: In pulchritudine pacis, in re[quie opu]lenta uiveremus szép békességben, gazdag nyugalomban <elt volna [ember]> örökké éltünk volna. Mivel a vétek-előtt Vi[vebat homo] in Paradiso sicut uolebat, quamdiu uolebat: uivebat sine ul[la egestate] ita semper uiuere habens in potestate. Nullus intrinsecus mor[bus, nullus] ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in a[nima tota tranquil]litas. Ugy és annyit élt volna ember, menyit akart volna, [sem] belső betegségek, sem külső verések vagy ütések nem t[ámadtak?] volna. Mert az élet-fű[?] gyümölche, iffionti ereiében, és egé[...]ségben tartotta volna; mind addig, míg Istentől rendelt óráb[an ...] nélkül Menyországba ragadtatott volna. De mihent Isten e[llen pár]tot utót az engedetlen ember, mihent az tilalmas gyümölcsb[...] mihent Istenhez hasonlóva akart lenni, több ostorok köz[ött] hadak, ellenkezések és vissza-vonások [támad]tak, mellyek világ kezdetitől fogva voltak, és léznek [világ fot]táigh. Chak <két fia volt A> négy ember volt a világon [Adam és] Eva és azoknak ket Fia, és a gonosz Cain megölő ötsécsé Abelt. Chak hamar az víz Őzőn<-viz>-után, Nemrod, Assur [és egyéb] hatalmaskodók, országokat kezdének hatalmasul foglalni, és [amint] a Teremtésről irt könyvnek tizennegyedik részében olvassuk, [Chodor]lahomor sok királyokat meg holdoltatott: Am a világ ideiéve[ ] növeked]tek a hadak gyümölcsi; az ember halálok, romlások, pusztítá[sok, ke]gyetlenségek, és mindennemű gonoszságok.

Isaiae 31.
Gen. 3.

Aug. lib. 6.
de Genesi
ad literam
cap 25.

Gen. 10.

Gen. 14.

És erre nézve **Dominus Exercituum** a Seregek Ura Istene nek[ünk] papoknak és világi fejedelmeknek, a szegényeknek és g[azdagoknak], az Uraknak és szolgálóknak, az egészségeseknek, és betegeknek, [a férfiak]nak és Aszonyoknak, a szüzeknek és hazasoknak, a nemes[eknek és] kézi-munkás kösségnek tükrül és peldaul atta Isten azokat a sok [szent-életű] Jamborokat, kik ezekben az állapotokban tisztan és tekéle[tes-n visel]vén [erkölcs]öket, szentek Laistromában irattak: Azon-képp[en a ha]//dakozó-emberek, a keresztyenség oltalmazó Bainakinak (kik szivesb és szivesb részei a keresztyénségnek <az Isten és igaz hit ellen tusakodók rontóinak> az Arvák és Eözvegyek oltalmaért vérekkel kereskedő erős Ferfiaknak, a vitéz kenyeret evő több sok szentek-között, például atta fő-keppen a magyar vitézeknek a mai dütsősleges szent György vitézt, az kijs ha a képen iol meg tekéntem, [...] mindenüt talaltam, paterul[?] ky-is lapokra[?] irattatik, [...] innepet rola a szomszéd országokban nem ill[...]ik de a magyar korona alat levő nemzetektül nagy aitatossággal[?] szép Isteni szolgálatokkal és innepelésekkel tiszteltetik.

[a margó
levágva]

[p.2.]

680

[Miv]el ezért, a vitézségben szentségre iutot szent György Martyr, ahoz[?] <oly Vég hazba lakunk az mely mostanj üdőben színe és szíve, kulcha és Bastyaia Magyarorszagnak, sőt az egész Imperiumnak> En is ez ielen valo órában Először rövideden meg mutatom. etc.

680

[Fe]l tett szándékom az uolna ugyan, hogy a máj dicsössleges Szent György Vitéznek innepi napián, <hogy> a keresztyén vitézek es hadakozó emberek dicsíretiről <kezdgyem> rendellyem rövid praedikacziomat: annal is inkább hogy oly helyben oly varosban, oly veg-hazban lakunk, az melynek neve igen közzel iár szent György nevéhez, <igen> mivel Győr és György eppen chak két böttücskével különbeznek: Oly vég-hazban lakunk mondám az mely egyik fő kapuia es Bastyaia az magyar koronának <sött az egész> sött Imperiumnak és az egész

²² A szövegekészítéshez:

1. A kötetáblából kiáztatott töredék egyik széléből hiányzik egy csík, a hiányzó szöveget (ahol egyértelműen lehetett) szögletes zárójelben pótoltuk. Ugyancsak szögletes zárójelbe tettük az egyéb, a kéziratban nem olvasható részleteket.
2. Szövegekészítésünk betű szerinti, az egyértelmű rövidítéseket azonban külön jelzés nélkül feloldottuk.
3. Bal margón jelöljük balra zárva a töredék lapszámát, jobbra zárva pedig Pázmány Péter prédikációja Karynurszky-féle 1903. évi kiadásban olvasható, általunk dőlt betűkkel átirított szöveg lapszámait.
4. Jobb margón kéziratunk margóra helyezett hivatkozásai állnak. Amennyiben a margón lévő töredékből a hivatkozásra egyértelműen lehetett következtetni, szögletes zárójelben áll a kiegészített részlet.
4. Dőlt betűkkel írtuk át a Pázmánytól szövegszerint átvett szöveget. Az aláhúzás a kéziratban is aláhúzás (nyomtatás esetén ez dőltbetűs volna).
5. A csúcsos zárójelben álló szavakat, részleteket a kézirat írója áthúzta, javította.

- kereszttyénségnek. Ez pediglen oly vitézlő rendel vagyon fel-ékesítve, az mely <...> mostani üdöben színe és szíve a magyar vitézeknek. De <magyart ...> tartoztat[?] valamedig[?] amit
 681 ama régi példa-beszéd az kit írva hagyott. Nulla Fides pietasque viris qui castra sequuntur. Venalesque manus, ibi fas, ubi maxima merces, hogy nem találhatik az hadakozó és Tabori emberekben ióság, tékelléteség és Isteni félelem. És minthogy imar Ciceróval hadakozó Deákok is Militiam et Malitiam a hadakozás és gonoszság nevét csak egy kis bötüvel különböztették, mint együt-iaró szomszedokat. Prisztianus is <ezt az igét> bellum a hadakozást, quasi minime bellum undokságnak, <vagy> Festus pediglen quasi bellum[nak], fene vadak[nak] <allatokhoz> illendő dolognak nevezték. De <csak az ....> ezek vagy el[e]ve fosztásból, vagy boszszu-állásból szarmoztak [...]
- [...] mutasson énnékem valaki ebben lehetetlenséget Bellare et Deum amare hogy nem lehet együtt hadakozni és Istent szeretni? holott ebbül az szóból Amor szeretet, ilyen anagramma ön-ki Armo fegyverkedem annak ielentésére hogy az Isteni szeretet, és Istenes fegyver gyakorta <azon> egyben talaltatnak. Militare enim non est peccatum, sed propter // solam praedam militare peccatum est. Igaz, hogy csak praedaert ellenséggel [...] hadakozni <nem> gonoszság, de a Jesus nevéért, a kereszttyen hitért, házánk szabadságáért Arvak és [Eözve]gyek oltalmaért <felfegyverkednj, ...> ellenséggel nyomorgatnj <Exodi 29> hadakozni, taborban hadban dicsiretes <es tekellates> es Isten előtt [...]a és jószág! <hallyuk mit mond ehez
 684 Moyses Pa[triar]cha?> Az<ki ugymond> mely vitézek törvényes igaz hadban Isten e[llen]séginek vérét onttyák, Consecrant manus Domino Istennek szen[telik] kezeket, Hallyuk tovab Bonifacius Papat; miként szol a [...]hoz Nolite exist[imare] Ugyan-is ki nem lattya hogy [ha a] kigyok és farkasok, a dühös Ebek és Medvék ellen oltalm[azzuk] magunkat; sokal inkább Hazánk-pusztito ellenségünkre, lopással [és] tolvailással karunkra igyekező gonosz emberekre <Pogany ellenségekre> fegyver[rel] <tamadnj {támadhatunk} gonosz szandekanak ellenére allanj annal dicseretesb [...] és idvöseges dologh, mivel ezek gonoszságból szarmaznak nem természetek dühösségéből mint a vadak.> Annak okáért Noli existimare neminem Deo placere posse qui armis bellicis ministrat <in his enim erat S. Daudid, cui Dominus magnum testimonium perhibuit.> [...] <[Boni]facius Papa> .... ne véllyetek és csak ne is gondollyátok ugymond Bonifacius Papa hogy a [hada]kozó emberek Isten kedvébe nem lehetnek Inter hos enim mert Szent Daudid ki[rály] hadakozó <uolt> Feiedelem volt, a ki felől Isten a maga <nagy> dicsirettenek mondotta es <hogy> secundum cor Dei hogy kedues <embere> es igen szíve szerint valo embere uolt. Továb hadako[zo] emberek <uoltak> és együt Istenek nagy szentei uoltak Abra[ham] Moyses és Josue, és egyéb töb kyráll yok, az kik per fil[dem] vicerunt regna: fortes facti sunt in bello: castra verterunt [exte]rurorum. Igaz hit által, országokat győztek: hadakban vit[éző]l] forgodtak, ellensegek taborat fel verték. <és egyéb ... egész .....> És erre nézve [miképpen] szent Pál dicsiri azokat, kik igaz hittel, és tekéllates igye[kezettel] hadakozván rontották az Isten ellenségit: ugy az Anyaszentegy haz [szám]talan, vitézlő embereket szentek laistromába irván esztend[önként] Innepekben emlekezeteket meg-ujjitya: ugy mint, Mauritiust és A[chat]iust], Alexandert és Floriánt, Anastasiust, Gallicanust és Marcellust. Az [...] Ecclesia pediglen következőkeppen a mi dücsösséges szent György [...] Mártyrokat, Szent István es Szent Laszlo vit[éző...] szent kerályinkat. Söt noha etc. Az o Testamentomban pedig Abraham, Ge-deon, Josué [...] és többek.
- Mert a hadakozás arra való, hogy bantas-nélkül, békességben élhessenek a iámb[orok],
 683 hogy az artatlanok oltalmaztassanak: hogy a gonosz-tévők büntetődgyenek és zaboláztassanak. Azért nem gyilkosok, ugy-mond Szent Ágoston, nem b[osszu] állók akik a hadban embert ölnek, Pogany vert ontanak. Sed [ministri] legis et salutis publicae defensores, hanem törvény és igazság szolgáltatók és közönséges szabadság oltalmazók: Söt a kik törvényes igaz had[ban] Isten ellenséginek vérét onttyák. Consecrant manus Domino
 684 Isten[nek szente]lik kezeket. Ugyan-is vallyon mi lenne belölle, ha vit[éző]l] és had-vezérlő emberek nem volnanak, bizonyára ugy iarnank f[fej]enkent] mint régenten a sidók, kik nem akarván szombathon harczolni, akkor méne real[jok az] ellenség, es mint [a juhok]at vágá, ölé.
- [p.4.] Hogy <pediglen> azért a kereszttyen vitézek üdvösegesen hadakozanak és az ideigh való vitézkedés örök kárhozaton ne végezödgyék Először Mindeneknek előtte a kereszttyen vitéz-
 688 nek az mitt Sz. Dávid kjrály magában tapasztalt, mondván Non enim in arcu meo sperabo: et gladius meus non salvabit me, hogy nem az ő karia és kardya, hanem a Seregek Istene hatalma, szerzi a győzedelmet. Isten az, <a ki tanítya> qui docet manus meas ad proelium <et digitos meos ad bellum> a ki tanítya a vitez ember kezét a hadakozáshoz és sok ezerek <között> veszedelme közöt paisa alat oltalmazza. Annak okáért nem emberi erőből, vagy sokaságból, nem okosságból vagy batorságból, kel a győzedelmet reménleni, hanem Isten segítségéből es oltalmából. Ugyan is az egybe-elegyedtet roppant seregekben, mikor mint az essőt, oly süriün

[Lucanus lib.] 10.

Exodi 29.

Aug. lib. 6. contra Faustum cap. 74. Exod. cap. 32.

[Psa]lm. 43.

[Psa]lm. 143.

[Psal]m. 90.

szoriak a nyilat, vagy golyobist és ezerezen hullanak el <melölled> oldalad-mellől, és tiz-ezeren iobb-kezed felől, te hozzád pedig nem közelget, *nem a te erőd <oka> és batorságod, nem a te vigyazásod és vitéz forgolodásod <az> oka, hanem a seregek Ura Istene az kegyelmességének porrával környül veszen tégedet.*

[Psalms] 90.
[...].7.

Dicsiretes tehát és Isten előtt kedves a hadakozás és vitézkedés következőképpen a hadakozó és vitéző embereknek, de úgy, ha <proelia Domini> <ha Istenes ...> *hadakban <a kereszttyénségért az igazságért, és ártatlanok oltalmáért. És mikor így hadakoznak Non est illorum pugna, sed Dei, nem>* Istenesen, keresztelő szent Janos reguláia szerént hadakoznak. Azt olvasom szent Lukács Evangelistától, hogy minek-utánna egykor minden rendbéli emberek *keresztelő szent Janoshoz* íarúlván azt kérdették volna *tölle mitt cselekedgyenek?* <ismet> *kérdék ötet a vitézek is Quid faciemus et nos? Mitt cselekedgyünk mijs?* Illyen valaszszok és instructioiok lön keresztelő sz: Janostúl. Neminem concutiatis neque calumniam faciatis; et contenti estote stipendiis vestris az az ti Vitézek ugymond a szegény kösséget ne bancsátok, ne verietek, tagollyatok, ne foszszatok és pusztítcsátok, hanem fizetéseket kölcsétek és avval éllyetek. Ha meg szükültek, szent David király példáiát kövessétek *ki nem ragadozot, hanem Archimélechtől kéreméssel nyért kenyeret. A Nábál iuhait sem lopatta, hanem kéremés szerént, jo Akaratból kívánt segítséget szükségében.*

[...]di 17.

[Luc.] 3.

Mely szép dolgot Marcus Scaurus iria, hogy régenten a Romaj Tabor szélén egy szép ért gyümölcs fa uolt, mikor mas nap a Tabor meg indúlt, egy alma heával sem uolt a fa: mert akkor a Had-viselőnek illyen Instructiót, vagy ordinantiót adtak a Császárok Si vis Tribunus esse, imo si vis vivere, manus militum contine. [Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Deut: 23. v. 9.] // Nemo pullum alienum rapiat: Ovem nemo contigit: Uvam nullus [au]ferat: Segetem nemo deterat: Oleum, sal, lignum nemo erigat: de praeda hostium non de lachrymis provincialium habeat. Ha tisztet akarsz viselni, sőt ha élni akarsz, a vitézek kezét meg-tartoztasd. Senki tyúkiát, iuhát, szöleiét, gabonáiát ne báncsa a szegény embernek, az ellenség predáiából, nem az ország tagiai siralmiból gazdagullyon. Bezzeg arany üdő volt, mikor ezek a törvények és jo szokások viragoztak, bezzeg nem csuda, hogy akkor a Hadak győzedelmesek voltak: De különben fordúlt most a világ. És azért Praedatores suorum et ipsi praeda hostium, a kik praedává tészik a szegénységet, magok is ellenség praedáj lesznek. Mert nostris peccatis, barbari fortes sunt ugymond szent Jeronymus. A mi büneink tészik erőss[é] és győzedelmessé az ellenséget: azok elesítik ellennünk a Poganyok fegyverét. Az a si manseritis in me bizván hat mondhatyátok Si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam in tecum es. Si Julius Caesar tempore magna tempestatis, et periculi magni navalium ita solatus est. Noli timere, Caesarum fortunatum[?] vetus quam magis ..... miles qui in Deo manet et cum Deo [...] Persequuntur quinque vestrorum centum alienos et centum de vobis centum milia, cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro, persequemini inimicos vestros et corrueunt coram vobis. a mai szent Evangeliom szavával intlek Manete in me, et ego in vobis. Joan. 15. Si non manseritis in me, quodcunque petetis fiet vobis. Annak okáért jo vitézek quando egressus fueris adversus hostes tuos, custodies te ab majori mala <jobban> Meg-tartoztasd magadat minden gonosz chelekedettül, jobban tarcs és örizkedgyél partbeliek hogy sem mint az ellenség fegyverétül. *Eszedbe iusson, hogy a Tabor, nem egye[b] hanem halalra menő-emberek sokasága. Valakik útközetre mennek sunt sani agozinantes halalra vált uonagodo egességesek, ugy kel lelkeket Istennek aianlanj, ugy kel üdvösségekről gondoskodni <meg Isten kerí a bünöket> SÖT <ha Egyhazi embert kaphat meg gyonja,> mint a kik halálok oráian vannak. Ugyanis kereszttyén vitézek, vallyon okosság-e a földért hadakoznj és menyországot elveszteni: embereket gyözni és <embereket> bünöktül meg-gyözetni: praedával gazdagodni, és magát pokol praedájává tennj: e földön dücsösséget nyerni, halodo ellenséget meg gyözni: a más vilagon halhatatlan ellenségtül meg-gyözetni, és örökké kinlodnj.*

Aelius
Spartianus
in
Pescennio
Nigro sub
finem.
Psalms. 22.
v. 4.

Plutarch:
Apophteg.
[...]

Levit 26.
v. 8

Psalms. 22.
v. 4.

<Ha pediglen> Hogy azért Isten ettül a gonosztul meg mencsen Ha lölkj Attyát <nem kaphat Egyhazi embert> nem kaphatna [...] minden veszedelmes és [...] ügyünkben fel-emellyök lölki szemeinket Istenhez: az ő Felséges méltóságát vehetetlen ioságát és hozzánk mutatot nagy jo voltát meg-gondolván bannyuk, hogy ötet meg-bantottuk: es bochanatot kérvén magunkban el végezzük hogy életünket meg iobbítván: a bünöket el tavoztattjuk. És vagy illyen vagy ehz hasonló könyörgést, bochássunk Isteniünkhez: Felséges Isten irgalmassagnak <Istene> // és kegyelemnek <Istene> Attya, [ki] a hozzád térő bünösöket be fogadod, mint Magdolnát, Petert, és a Tékózló-Fiut: banom és szübül kesergem, hogy ellened vétettem; és büneimmel szent Felségedet meg-bantottam, A közben[járó]Christus Jesus érdeméért kérlek, legy kegyelmes az én bünös lölkemnek. Én is a te malasztod segetisével tekället szandékal igyekezem eletem iobbítására, és a bünök távoztatására.

[p.5.]

<Tovább a> Jesus nevét <kérvén> segítségül kerve és Pogany ellenség ellen valo [...]?

[...?]

győzedelemért kiáltanak <fel ....> vagy leg aláb szivekben fohaszkodgyanak e keppen Ezechias kjrállyal: Seregek Ura, Israelnek Istene, ki a kerubimokon ülsz: te vagy egyedül a földnek, minden orszaginak Istene, te alkottad az Eget és a Földet. Haitsd meg Uram füleidet és halljad: nyisd meg Uram szemeidet és lassad. Quid acciderit nobis mi történt raitunk. tekintsd meg és lassd meg gyalázatunkat. Haereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos a mi örökségünk idegenekre szállott, a mi házaink a kívül-valókra. Arvakká löttünk Atya nélkül, életünk veszedelmével keressük kenyerünket: a fegyver-miatt a pusztában. Az [...] oh Atyainknak Ura Istene <te vagy Isten menyben> a kinél nincs semmi különbség, ha kevesek által segítesz-e vagy többek által, segets meg minket mi Urunk Istenünk Pogany ellenségünk-ellen az kik teged nem ismérnek szent nevedet karomolyak. Mert te benned lévén bizodalmunk iöttünk e sokaság-ellen, tamadgy fel Uram mellettünk, [...]sd meg ellenségünket, hogy ne vegyen erött ellened az ember.

Oratio
Jeremiae 5.

692 *Efféle <aitatos> Istenes könyörgések es aitato fohaszkodások-után a vitézlő ember keresztyén bátorsaggal jarjon el hivatallyában és szeme előtt viselvén a mivel a negyedik leo papa batorította a keresztyén vitézeket: omni timore, ac terrore depositio, contra inimicos sanctae Fidei, agere viriliter studete, hogy félelem-nélkül harczollyanak, mivel Isten leszen vélek [...] mert a ki meg hal, Istenül mennyei dücsösségbe vitetik, a ki tudgya, hogy az igaz hitért, a keresztyénség oltalmaért, hazájának batorsagáért, ontya vérét es halalt szenved a vitéz ember. [...]*

A győzedelem után. Mert nem emberi eröből.

692 *Meg hallatok kedves halgatoim <keresztyének> az Istenes vitézek hivatallyát; de eszetekbe iusson <minyájaknak> szent Job Patriarka mondasa Vita hominis militia est super terram hogy a mi életünk vitezkedés a földön: <[...]> Pediglen Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae. Nincsen minekünk tusakodasunk és harczolásunk csak <non est nobis colluctatio> a test, s vér-ellen, hanem a fejedel//mek és hatalmasságok ellen, a világi setetségnek vezéri ellen és a lelkj gonosságok ellen, *és nem veszendő kincsért, hanem pro anima lelkünk meg tartasaért.* Azért szent Pál tanitasa szerint vegyük fel az Isten fegyverét, in omnibus sumentes scutum Fidei mindörökre fel vévén szent Györgyel az hitnek paisát és az üdvösségnek sisakját (mely az Isten igeie), és ki-ki[,] *labora sicut bonus miles Christi ugy fárdgyunk, ugy [...] mint Christus jo vitéze, hogy a gyözedelmes vitézeknek igért koronat és iutalmat el nyerhessük. Melyre a máj dücsösséges Szent György vitéz esedezése által-is segítsen minket Az Atya, Fiu, Szent lélek Isten Amen.**

Job 7.

Ephes 6.

1Mich: 12.

[A p.7. további részén és a 8-on is további fogalmazványtöredékek olvashatóak.]